

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΝ ΤΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΠΡΟΣ ΜΙΑΝ ΓΕΝΙΚΗΝ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΝ

Ἰπὸ JEAN DUBAS

Ἀπόδοσις ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΧΡΥΣΟΧΟΥ

I. Ἡ ἔννοια τῆς λέξεως «μέθοδος»

Μία μελέτη τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν εἰς τὴν λέξιν «μέθοδος», ἐφαρμοζομένη εἰς τὰ διάφορα στάδια τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, θὰ ἀπεδείκνυε μίαν ἀναγκαίαν σύμπτωσιν μεταξύ τοῦ περιεχομένου τῆς λέξεως ταύτης καὶ τῆς φύσεως τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἔθεσαν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορίας των.

Οὕτως, ὁ σύγχρονος κόσμος ἔχει μίαν εἰκόνα τῆς λέξεως «μέθοδος» ἐνσωματωμένην εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν καὶ τὴν τεχνικὴν πρόοδον. Ἡ «μέθοδος» δὲν θεωρεῖται σήμερον τὸ «γενικὸν μέσον» ἀντιμετωπίσεως ὅλων τῶν προβλημάτων, οὔτε μέσον προσανατολισμοῦ πρὸς τοὺς κανόνας τοὺς προσηρμοσμένους εἰς τὴν λύσιν τῶν διαφόρου φύσεως προβλημάτων, τὰ ὁποῖα μᾶς τίθενται. Ἡ μέθοδος, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ Descartes καὶ τοῦ Claude Bernard εἶναι ἐπιστημονικὴ καὶ πειραματικὴ, δὲν εἶναι σήμερον τίποτε περισσότερον ἀπὸ αὐτό. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς περιορίζεται εἰς ἀπλᾶς περιπτώσεις, τὰς ὁποίας μερικαὶ τεχνικαί, ὡς ἡ ἐπιχειρησιακὴ ἔρευνα, ἐπεκτείνουν τῶρα σημαντικῶς.

Ἡ «μέθοδος» ἄλλωστε δὲν εἶναι κωδικοποιημένη. Ἡ ἐργασία αὕτη θὰ ἀπῆτει ὅπως ἐπιχειρήσωμεν ἐκλογὴν μεταξύ τῶν πλέον ἑτεροκλήτων εἰσφορῶν, αἱ ὁποῖαι καλύπτουν τοὺς τελευταίους 25 αἰῶνας τῆς ἱστορίας μας. Σύνθεσις δεδομένων ἐξ ἴσου πνευματικῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν ἡλι-

---

Σημ. : Ὁ συγγραφεὺς εἶναι Καθηγητὴς εἰς τὴν Σχολὴν Ὁργανώσεως τῆς Ἐργασίας καὶ συγγραφεὺς τῆς θαυμασίας περιεκτικῆς μελέτης *La Methode Scientifique; Philosophie de l'Organisation* (E.O.S.T., 1951). Ἡ παρούσα ἀπόδοσις δημοσιεύεται, τῇ ἀδείᾳ τῆς *Comité National de l'Organisation Française*, ληφθεῖσα ἐκ τοῦ Δελτίου τῆς, ὑπ'ἀριθμ. 1, Ἰανουαρίου 1960.

κίαν καὶ ἐπομένως αὕτη ἀποτελεῖ λεπτήν ὑπόθεσιν. Πράγματι, ποτὲ δὲν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἀποδίδομεν εἰς τὸ περιεχόμενον σκέψεων τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κυριολεξίαν, τὰς ὁποίας εἶχον ὅταν τὸ πρῶτον ἀνεφάνισαν αὐται. Μία μελέτη, ἔστω καὶ συνοπτική, τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα συνεκομίσθησαν εἰς τὴν μεθοδολογικὴν σκέψιν ἀπὸ 25 αἰώνων, ἀποδεικνύει τὴν δυσκολίαν κωδικοποιήσεως, ἣ ὁποία θὰ παρείχεν εἰς οἰονδήποτε τὰ κατεῖχε τὴν συνταγὴν τῶν ὀρθῶν λύσεων. Ὁ Claude Bernard, ἄλλως τε, διεπίστωσεν ἐν προκειμένῳ τὰ ἑξῆς : «Δὲν ὑπάρχουν μυστικοὶ κανόνες, οἱ ὁποῖοι νὰ γεννήσουν εἰς τὸν ἐγκέφαλον, βάσει δοθεισῶν παρατηρήσεων, ὀρθὴν καὶ γόνιμον ἰδέαν, ἣ ὁποία νὰ εἶναι διὰ τὸν ἔρευνητὴν εἶδος διαισθητικῆς προβλέψεως τοῦ πνεύματος δι' ἐπιτυχῆ ἔρευναν».

II. Ἡ ἐπίδρασις τῆς σκέψεως τοῦ Καρτεσίου καὶ αἱ παραμορφώσεις τῆς

Ἡ ἐξέτασις τῶν εἰσφορῶν αὐτῶν τῆς μεθοδολογικῆς σκέψεως τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ 25 αἰώνων, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐπιλογή, τὴν ὁποίαν θὰ ἐνηργούσαμεν σήμερον θὰ ἐγίγνετο κυρίως ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν καρτεσιανὴν σκέψιν, ἣ ὁποία ἀνεφάνη πρὸ τριῶν αἰώνων περίπου, ἤτοι κατὰ τὸ 1636. Δῆλον, ὅτι θὰ τὰς ἐπελέγαμεν βάσει τῶν ἀπασχολήσεών μας ὡς συγχρόνων ἀνθρώπων, κακῶς πληροφορημένων ἐπὶ τῶν νέων μεθοδολογικῶν δυνατοτήτων καὶ κυριαρχουμένων ὑπὸ τῆς συνεχοῦς φροντίδος διὰ τὴν ὑλικὴν πρόοδον.

Αἱ προαπασχολήσεις αὐται, ἄλλωστε, ὀδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους δράσεως νὰ σχηματίσουν περὶ τῆς καρτεσιανικῆς σκέψεως ἀντίληψιν μαρτυροῦσαν τὰς ἀνησυχίας των. Ἐνα καρτεσιανισμὸν κωδικοποιημένον, εὐκολον νὰ μνημονευθῆ καὶ τοῦ ὁποίου ὁ δικαιολογητικὸς ρόλος κατέστη προφανῆς. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἐξάγουν προθύμως τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς προτάσεως, χρησιμοποιοῦν τὸν συλλογισμὸν διὰ νὰ ἀποδείξουν, συγγέουν τὸ λογικῶς πρόδηλον μὲ τὴν βεβαιότητα, ἣ τὴν ἀνάλυσιν μὲ τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Χρησιμοποιοῦν οὗτοι τὴν «μέθοδον» ὡς συνταγὴν, παραμένουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων, ἱεραρχοῦν, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔννοια αὕτη, τὰς λεπτομερείας καὶ τὴν συνολικὴν ἄποψιν. Ὅλα αὐτὰ δέ, δὲν ἀποδεικνύουν τὴν καρτεσιανικὴν ἄποψιν.

Τὸ κῦρος τοῦ καρτεσιανισμοῦ, ἀδίκως ἐπικαλούμενον, μᾶς ἐπαναφέρει εἰς τὸ προηγούμενον στάδιον, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ἄλλως τε ἄμοιρον μεθοδολογικῆς ἀξίας, ἤτοι εἰς τὸν σχολαστικισμόν. Ὁ ἀνώτερος καρτεσιανός, εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀνώτερος προτοῦ γίνῃ καρτεσιανός. Καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν τὸν Claude Bernard, ἐν γνωρίζωμεν τὰ ὅρια τοῦ καρτεσιανισμοῦ. «Διαθέτομεν ἀξιόλογον μέσον ὀξυδερκείας, ἵνα καλῶς ὀδηγοῦμεν τὸ λογικόν μας καὶ ἀναζητῶμεν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰς ἐπιστήμας». Ὡσαύτως, δεόν ὅπως ζητῶμεν καὶ χρησιμοποιῶμεν, ὅπου τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, νέας μεθοδολογικὰς προσεγγίσεις τῶν συνθέτων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα μᾶς τίθενται».

III. Μεθοδολογία και ζωή

Αί κλασσικαί μεθοδολογικαί γνώσεις μας, μᾶς ἐπιτρέπουν λοιπὸν νὰ ἐνεργῶμεν, προοδεύοντες ὑλικῶς, οὐχὶ ὅμως νὰ ζῶμεν καλύτερον. Ἀφορῶνται αὐταὶ εἰς ἓν ὑλικὸν σύμπαν, τὸ ὁποῖον δὲν διαβρέχουν τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα. Δὲν ἐπιφέρουν λύσεις ὡς πρὸς τὰς ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἴσως ἥσσοнос σημασίας ὅταν δὲν ἐπιλύωνται τὰ ἀφορῶντα τὴν συνολικὴν κατάστασιν. Ἡ σύζευξις, εἰς τὴν ὁποῖαν εἴμεθα προσδεδεμένοι, ἐξαρθρώνει τὴν μοῖραν μας ἀντὶ νὰ τὴν παρασύρῃ. Καὶ ἐδῶ ἴσως πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν μερικά ἀποσπάσματα τοῦ λαμπροῦ λόγου, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ὁ Alex. Carrel κατὰ τὸ 1937 : «Ἐκατὸν πενήκοντα ἔτη παρήλθον. Ὁ κόσμος εἶναι τελείως διάφορος. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ βιομηχανία, ἡ δημοκρατία, μετεμόρφωσαν κατὰ βάθος τὴν ζωὴν μας καὶ τὸ πλαίσιον τῆς. Χάρις εἰς αὐτά, δυνάμεθα νὰ παράγωμεν ἀφθόνως ὅ,τι μᾶς ἀναγκαιοῖ. Τέλος, ἐφεύρομεν τὸ μέσον τῶν ἐφευρέσεων. Τὸ μέσον τοῦτο εἶναι ἡ συστηματοποίησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ἀλλὰ ἓν ἀπρόοπτον φαινόμενον παρήχθη : Οὔτε ὁ ἄνθρωπος, οὔτε οἱ θεσμοὶ τοῦ προσηρμόσθησαν καλῶς εἰς τὴν ἀπέραντον τεχνικὴν πρόοδον. Δὲν κατέστημεν εὐτυχεῖς. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀφθονίας, τὴν ὁποῖαν προσεκόμισεν ἡ σύγχρονος βιομηχανία, μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ζεῖ ἐν τῇ ἐνδείᾳ. Τὰ μέσα καταστροφῆς ἔφθασαν εἰς δύναμιν μὴ ὑπερβληθεῖσαν μέχρι τοῦδε. Παντοῦ ὑπάρχει αἴσθημα συγχύσεως καὶ ἀνασφαλείας».

Εἶναι, ὅθεν, ὑψίστης σπουδαιότητος ἐνέργεια ἡ ἀιαζήτησις τῶν αἰτίων ἐνὸς γεγονότος τόσον παραδόξου. Ἡ προφητικὴ ἄποψις μιᾶς καταστάσεως, ἡ ὁποία ἐπεδεινώθη κατὰ φοράν γεωμετρικὴν, ἐπρολόγιζε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία μόλις ἤδη ἀρχίζει. Αἱ ἐπιστήμαι αὐταὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει εἰς τὸ μέλλον νὰ συμβάλουν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν μιᾶς νέας μεθοδολογίας. Εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ, ὅτι ὠρισμένος βαθμὸς συσχετίσεως ὑφίσταται μεταξύ τῶν δοκιμασθεισῶν δυσκολιῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διαρκούσης τῆς ἱστορίας του, ἐπὶ τῆς στάσεώς του καὶ τῶν προβλημάτων του, τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν προσπαθειῶν του, τῆς ἐννοίας τῆς προόδου του καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν μεθόδων, τὰς ὁποίας ἐπενόησεν ὁ ἄνθρωπος ἵνα βελτιώσῃ τὴν γνώσιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀποδοτικότητα τῶν ἐνεργειῶν του. Δέον, ὅθεν, νὰ εὐρῶμεν τὸ σημεῖον τῶν συσχετίσεων τούτων εἰς ὅ,τι δίδει λαβὴν εἰς σκέψεις, λέγεται καὶ γράφεται σήμερον. Ἴδου διατὶ διακρίνομεν ἀπὸ τινων δεκαετηρίδων τὴν ἐμφάνισιν νέων μεθοδολογικῶν ἐννοιῶν, ἐμβρυωδῶν ἀκόμη, τὰς ὁποίας ὅμως ἀξίζει νὰ ἐμβαθύνωμεν καὶ νὰ ἐπαυξήσωμεν, ἐὰν ἐπιθυμῶμεν νὰ ἐπιταχύνωμεν τὴν λύσιν τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων τῆς ἐρεύνης μας, ὅσον μᾶς ἀφοροῦν ὡς ἀνθρώπους. Θὰ διακρίνωμεν, λοιπόν, μεταξύ τοῦ ὅ,τι δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν «κλασσικὴν μεθοδολογίαν», ἡ ὁποία εἶναι ἐπιστημονικὴ καὶ πειραματικὴ, περιοριζομένη εἰς σύνολον ὑλικῶν προσπαθημάτων καὶ μιᾶς μεθοδολογίας, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς ἓν περιεχόμενον πλέον παγκόσμιον καὶ ἡ ὁποία θὰ εἶναι τρόπον τινὰ «Μεθοδολογία τῆς εὐθύνης», προλόγου μιᾶς «Γενικῆς Μεθοδολογίας».

IV. Σχήμα και ιστορικόν τῆς ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας

Ἡ ἐπιστημονικὴ μεθοδολογία ἄρχειται ἐξ ἑνὸς μαθηματικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ ὑποβάθρου. Πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὡς διαπιστούμενον διὰ τούτων βασικόν ὑπόβαθρον τὴν ἐπιστημονικὴν λογικὴν, τῆς ὁποίας ἡ πλέον κλασσικὴ ἔκφρασις εὑρίσκεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ M. Boll (Ἐγχειρίδιον Ἐπιστημονικῆς Λογικῆς) (1), τοῦ ὁποίου διάφορα στοιχεῖα ἀπαντῶνται εἰς ἀριθμὸν ἐργασιῶν. Ἡ ὑποδομὴ αὕτη εἶναι τόσο ἀρχαία, ὅσον καὶ ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ περιέργεια τῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχαιότητος, ὅλη ἡ μεθοδολογικὴ προσπάθεια ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγκαίας στάσεως τῶν ἀνθρώπων ἐναντι τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐτίθεντο ἐνώπιόν των. Ἡ προσπάθεια αὕτη ὑπῆρξε πάντοτε ἔντονος, ὅπως πιστοποιεῖ ἡ τεχνικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ πρὸ 25 αἰώνων. Μία ὑψηλὴ κοινωνικὴ ἱεράρχησις (ὁ κῶδις χαμουραμπί, ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας καὶ ἡ εἰδίκευσις τῶν ἐργασιῶν, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὄπλου, τοῦ ἐργαλείου καὶ τῆς παγίδος, ἡ ἐξημέρωσις τῶν ζώων, ἡ καλλιέργεια τῶν λεγομένων χρησίμων φυτῶν, ἡ χρῆσις συμβόλων καὶ τῆς γραφῆς, ὁ ὑπολογισμὸς, ἡ παρατήρησις τῶν ἀστρῶν καὶ τοῦ ζωδίου) μᾶς δίδει μίαν ἰδέαν περὶ τοῦ τί δύναται νὰ ἐπιτύχη τὸ μεθοδικὸν πνεῦμα τῶν προγόνων μας. Σχηματικῶς, αἱ πλέον σημαντικαὶ συμβολαὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μεθοδολογίαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, περιλαμβάνουν στοιχεῖα φιλοσοφίας τοῦ Τάο, μερικὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ζενοφῶντος, μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους, μετὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐπιστημονικὴ μεθοδολογία γνωρίζει σιωπὴν 15 αἰώνων. Ἔρχονται, ἔπειτα τὰ ἔργα τοῦ Roger Bacon καὶ ἐπακολουθεῖ μεθοδολογικὴ σιωπὴ δύο αἰώνων. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν Σχολαστικῶν, τῶν ὁποίων ἡ μέθοδος προέρχεται ἐκ τῆς ἐν δυνάμει Ἀριστοτελείου λογικῆς. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπορρίψωμεν ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας μίαν ἀρχὴν, ἡ ὁποία δὲν ἐναντιοῦται εἰς τὴν συστηματικὴν ἀμφιβολίαν, ὅπως πολλακίς τὸ ἔκαμον, ἀλλὰ ἡ ὁποία εἶναι συμπληρωματικὴ. Φθάνομεν εἰς τὸν 15ον αἰῶνα, μετὰ τὸν Λεονάρδον ντὰ Βίντσι, ἕνα τῶν πλέον πλήρων πνευμάτων τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπίσης ἐμφανίζεται ὁ Bacon (ὅστις λέγεται ὅτι εἶναι ὁ πραγματικὸς συγγραφεὺς τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ). Ὁ Bacon εἶναι ὁ πρῶτος, ἴσως, ὡς μαρτυροῦν τὰ ἔργα του, ὁ ὁποῖος ἔδωκε παγκόσμιον ἔννοιαν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς μεθόδου. Τέλος, φθάνομεν εἰς τὸν Καρτέσιον, τοῦ ὁποίου παρανόμως σχηματοποιούμεν τὸ ἔργον μετὰ τὴν γνῶσιν μόνον τοῦ «Λόγου περὶ τῆς Μεθόδου» (2). Ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος περιέχει τὰς τέσσαρας θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Καρτεσιανισμοῦ, ἦτο ὁ πρόλογος εἰς τρεῖς διατριβὰς μαθηματικῆς καὶ φυσικῆς (Διοπτρικῆς, περὶ Μετεώρων καὶ Γεωμετρίας). Ἐν συνεχείᾳ, δεόν νὰ μνημονεύσωμεν τὸν Stuart Mill καὶ τὰς πρώτας προσπαθείας, ὅπως καθορίσωμεν τοὺς νόμους τῆς πειραματικῆς σκέψεως, ὡς καὶ τὴν τόσο γόνιμον ἔννοιαν τῶν «καταλοιπῶν φαινομένων».

1) M. Boll: Manuel de logique Scientifique. Paris, Dunod.

2) Πρβλ. Καρτεσίον: Λόγος περὶ τῆς μεθόδου. Μετάφρασις Χρ. Χρηστίδη. Ἀθῆναι, 1941.

ἄλλως τε, θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς κανόνας τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου. Θὰ ἀποκτοῦσαν οὗτοι ὁμως ἐξ ἴσου τὴν μελέτην τῆς χρησιμοποίησεως τῶν νέων μεθόδων, τὰς ὁποίας ἔθετον εἰς τὴν διάθεσίν της οἱ ἔρευνηταί, ἤτοι νέας ἐννοίας τῶν πιθανοτήτων καὶ τῆς ἀβεβαιότητος τῆς ἐπιστημονικῆς λογικῆς, ἀναλογικὴν ἔρευναν, μέθοδον τῶν προτύπων, ἐπιχειρησιακὴν ἔρευναν, ἠλεκτρονικὰ μηχανήματα ὑπολογισμοῦ καὶ μνήμης κλπ. Θὰ ἐχρειάζοντο ἐπίσης οἱ κανόνες οὗτοι τὴν ἐκπαίδευσιν ἀποδοτικῶν ομάδων ἐργασίας, ἀσκουμένων ἐπὶ τῶν ἑαυτῶν των, πρὸς σταθερὰν μέριμναν βελτιώσεως, ἤτοι πρὸς ἀντικειμενικὴν παρατήρησιν τοῦ δυναμικοῦ τῆς ομάδος. Οὕτω θὰ ἠδύνατο νὰ θεμελιωθῇ προοδευτικῶς ἡ «Γενικὴ Μεθοδολογία» μὲ τὰς ἀπείρως ποικίλας ἐφαρμογὰς της, ἐφωδισσμένη μετὰ λίαν εὐκάμπτους νόμους, ἐκδηλουμένη δὲ εἰς τὰ διάφορα ἀναγκαῖα ἐπίπεδα τοῦ εἰδοποιοῦ (*specibicité*) (1) καὶ τῆς καθολικότητος.

Ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος θὰ καθίστατο συστατικὸν τῆς γενικῆς μεθοδολογίας, τῆς ὁποίας τὸ πλαίσιον θὰ τῇ καθώριζε τοὺς ὅρους χρησιμοποίησεως καὶ ἐξαναγκασμοῦ, ὡς καὶ τὰ ὄριά της. Αὐταὶ αἱ συνθήκαι, οἱ ἐξαναγκασμοὶ καὶ οἱ περιορισμοί, δὲν θὰ εἶχον ἄλλως τε παρὰ ἀπλῶς ἐνδεικτικὴν ἀξίαν. Τοῦτο δὲ διότι θὰ ἦτο ἀποστείρωσις νὰ δοθῇ ἀπόλυτος ἀξία εἰς τοιαῦτα σύνορα.

VII. Ἱστορικὰ δεδομένα διὰ μίαν γενικὴν μεθοδολογίαν

Ἡ σύλληψις τῆς ἐννοίας τῆς γενικῆς μεθοδολογίας, δὲν εἶναι νέα. Μὲ αὐτὴν συνδέονται ὀνόματα καταστάνατα περίφημα ὡς τοῦ *Sant Victor*, Σκώτου καλογήρου, ἀποθανόντος τῷ 1773, ὁ ὁποῖος εἰς βιβλίον του τιτλοφορούμενον «Ἡ θεωρητικὴ —κατὰ τὴν Ἀριστοτέλειον ἐννοιαν— χάρις» (2), καθώριζε τοὺς θεμελιώδεις τύπους τῆς γνώσεως. Ὑπάρχουν ἐνταῦθα πολλαὶ μαρτυραὶ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπ' εὐθείας ἐκφραζόμεναι, γενικῆς μεθοδολογικῆς προαπασχολήσεως, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι τὰς ἔχει διαισθητικῶς διαποτίσει, ὡς καὶ διάφορα ἀντιπροσωπευτικὰ πνεύματα, τῶν ὁποίων τὰ ἴχνη παρέμεινον εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων. Ἀνευρίσκομεν ταῦτα εἰς τὰ ἱερά, πολιτικά, φιλοσοφικά καὶ ἠθικά κείμενα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἄφησαν οἱ ἀρχαῖοι. Τὰ ἀνευρίσκομεν ὡσαύτως εἰς τὰ ἔργα τῶν σκεπτομένων, τῶν συγγραφέων, τῶν φιλοσόφων, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν θεολόγων τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. Τὰ ἀνευρίσκομεν ἐπίσης εἰς τὴν οἰκονομικὴν, νομικὴν, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν.

Τέλος, πολλὰ σύγχρονα συγγράμματα πραγματεύονται, χωρὶς νὰ τὸ καθορίζουν σαφῶς, προβλήματα μεθοδολογίας. Ἡ ἀνάλυσις των ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης θὰ ἐπέτρεπε πλουσίαν συγκομιδὴν μεθοδολογικῆς ὕλης. Θὰ ἀπεδεικνύετο, ὅτι κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ζῶ-

1) Lalande, op. cit.

2) De la grâce contemplative.

μεν εις μιαν εποχήν, ὅπου σφυρηλατοῦνται οἱ τρόποι σκέψεως, οἱ ὅποιοι μᾶς ἦσαν ξένοι μέχρι πρό τιнос.

VIII. Αἱ ἀναγκαῖαι ἐργασίαι

Αἱ ἐργασίαι αὗται εἶναι ἀπλαῖ, πλήρεις ὑπομονῆς, διαυγείας καὶ μεθόδου, ἀπαιτοῦσαι πρωτίστως, ὡς ἐλέχθη, ἀνωτέρω, τὸ πνευματικὸν κοσμίσιμα μεθοδολογικῆς ὕλης, τόσον ποικίλης καὶ ἀκριβοῦς, ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ γίνη. Αὗται ἠδύναντο νὰ διενεργηθοῦν διὰ μικρῶν ὁμάδων, ἐκτελουσῶν ἀναλύσεις συγκεκριμένων προβλημάτων, τὰ ὅποια τίθενται ἢ ἦσαν τεθειμένα, κειμένων, καταστάσεων, υἱοθετηθεισῶν λύσεων, ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων (θὰ ἦτο λάθος νὰ συγχέεται ἡ ἐργασία αὕτη μὲ τὴν «περιπτωσιακὴν μέθωδον» (méthode du cas) (1) διδασκαλίας).

Ἐνίοτε θὰ χρειασθῆ ὅπως ἀποφευχθῆ νὰ γίνηται ἡ αὐτὴ μελέτη ἐκ μέρους πλειόνων ἐρευνητῶν, ἐνῶ εἰς ἑτέρας περιπτώσεις θὰ ἐπιζητηθῆ. Εἶναι πάντως ἀπαραίτητος ἡ ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν ἡγουμένων τῆς ἐρευνητικῆς ὁμάδος, κατάρτισις παρ' αὐτῆς εὐρετηρίων ἐρευνῶν, ταξινομημένων κατὰ κατηγορίας. Μερικαὶ ἐργασίαι συντονισμοῦ θὰ ἐπέτρεπον ὅπως δοθῆ εἰς τὴν συστηματικὴν ταύτην ἀνάλυσιν ἢ ἀναγκαῖα εὐρύτης. Εἰς τοὺς συντονιστὰς ἐναπόκειται νὰ θέσουν τὰ πρότυπα τῶν ἀναλυτικῶν πλαισίων, τόσον πλήρων, εὐχρήστων καὶ τελειοποιημένων, ὅσον εἶναι δυνατόν. Τελείωσις ἐνταῦθα σημαίνει εὐκαμψίαν χρήσεως, ἵνα ἀνταποκρίνηται εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν ἀναλυομένων καταστάσεων.

Τοιαῦτα στελέχη διεξαγωγῆς ἐρευνῶν θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ καθίστων πρόδηλα τὰ συστατικὰ ἐκάστης καταστάσεως, ἀπὸ πλευρᾶς π.χ. ἐλλείψεως πληροφοριῶν, στοιχείων διαφορουμένων, ἐρμηνείας τῶν ἀποτελεσμάτων κλπ. Ἐὰν ἔπρεπε ἐπίσης νὰ ἐπιτρέπεται ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν συντελεστῶν «χρόνος» καὶ «χῶρος», ὡς καὶ ἐπιστημονικῶν, τεχνικῶν, οἰκονομικῶν, ψυχολογικῶν καὶ κοινωνικῶν δεδομένων. Ἡ οἰκεία διάταξις δέον νὰ ἐπιτρέπη μιαν ἐκμετάλλευσιν τῶν στοιχείων, στατιστικὴν, φιλοσοφικὴν καὶ μαθηματικὴν, ἀπολήγουσαν εἰς συμπεράσματα δυναμικῶς ποσοτικὰ καὶ ποιοτικὰ.

Ἡ μελέτη τῶν οὕτω συλλεγομένων δεδομένων, θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἐξαγωγὴν γενικῶν συμπερασμάτων, εἰς κανόνας μεταθέσεως ἢ ἀποκαταστάσεως σχέσεων μεταξὺ στοιχείων τοῦ προβλήματος, μὴ ἀναμιγνυομένων εἰς ἐκτιμήσεις πιθανοτήτων. Ἡ μελέτη αὕτη θὰ ἐπέτρεπε τὴν συνένωσιν εἰς ἓν σύνολον κατευθύνσεων ἱκανῶν νὰ σχηματίσουν ὁμοῦ μεθ' ἑτέρων συντελεστῶν ἀκόμη ἀγνώστων, τὸ σῶμα μιᾶς γενικῆς μεθοδολογίας, τῆς ὁποίας ἡ ἔλλειψις βαρύνει σήμερον ὡς τύψις συνειδήσεως τὴν διαίσθησίν μας (2).

1) Πλ. εἰς Fraser : The Case Method of Instruction. New York. Mc Graw-Hill, 1931.

2) Πρβλ. Κλ. Β. Μπανταλούκα : Εἰσαγωγή εἰς τὴν μεθοδολογίαν τῆς οἰκονομικῆς ἐρεύνης. Πειραιεύς, ἔκδοσις Γραφείου Οἰκονομικῶν Ἐρευνῶν τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς, 1963